
SALARIZAREA ȘI PENSIONAREA ÎNVĂȚĂTORILOR DIN ZONA ORĂȘTIEI (1868-1918)

Carmen Barna

Activitatea desfășurată de corpul profesoral, dimensiunile și implicațiile activității din viața culturală politică și religioasă a românilor din Transilvania în perioada Dualismului austro-ungar sunt aspecte care se impun a fi cercetate, pornind de la baza documentară de care dispunem. În cazul școlilor din zona Orăștiei, dascălii au îndeplinit un rol eminent în procesul educativ al elevilor, hotărând evoluția ulterioară a discipolilor, în concordanță cu specificul culturii din acest colț al Transilvaniei¹. Putem afirma cu cea mai mare siguranță că a existat în permanență un raport indisolubil între dascălii școlilor și istoria națională din această perioadă (1868-1918). Implicarea directă a învățătorilor în momente din întemeierea, dezvoltarea și evoluția școlilor trebuie înțeleasă în legătură directă cu viața culturală, politică și religioasă a națiunii române.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea are loc un proces de organizare tot mai riguroasă a învățământului sub aspectul legislației și al programelor. În acest context, învățătorii tind în mod firesc din ce în ce mai mult să se constituie într-o categorie profesională aparte, cu rol și poziție distincte în peisajul social transilvan, raportându-se însă, la nivel discursiv, atât la societatea în mijlocul căreia își desfășurau activitatea, cât și la autoritățile lor superioare, ecleziastice și civile².

Legea nr. 38/1868 stabilea că salariul învățătorimii să fie de cel puțin 300 de florini valută austriacă (în continuare se va nota v.a.). salariul trebuie să fie asigurat prin așa numita „dare culturală” sau „arunc”, la care era impusă populația și care se putea ridica până la 5% din impozitul direct către stat, la care erau obligate comunele politice³.

În realitate, însă, faptele au fost cu mult diferite și sub prescrierile legii. Spre exemplu, în anul 1868 învățătorul școlii confesionale ortodoxe din Bințișnița primea un salariu de numai 60 de florini v.a.⁴, iar în anul 1872 se cerea comitetului parohial din

1 Iacob Mârza, *Școală și națiune. Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, p. 79.

2 Daniela Mârza, *Imaginea de sine a învățătorilor și profesorilor greco-catolici la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea: conturarea unei identități profesionale*, în vol. Ioan Bolovan, Sorina Paula Bolovan, *Schimbare și devenire în istoria României. Lucrările Conferinței Internaționale “Modernizarea în România în secolele XIX-XX”, Cluj Napoca, 21-24 mai 2007*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca, 2008, p. 443.

3 *Din istoria învățământului hunedorean*, Ediție îngrijită de Cornel Stoica, Ion Frățilă, Ovidiu Vlad, Nicolae Wardegger. Prefață de Ioachim Moga. Volum editat de Inspectoratul școlar județean Hunedoara în colaborare cu Casa județeană a corpului didactic și Sindicatul salariaților din învățământ, Deva, 1973, p. 170.

4 Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale (SJHAN), fond *Protopopiatul Român Ortodox Orăștie (FPRO Orăștie)*, dos. 2/1869, f. 8.

Romoșel ridicarea salariului învățătoresc de la 50 florini la 150 florini v.a.⁵, pentru ca în anul 1875 prin rescriptul său nr. 2928, Consistoriul arhidiecezan să ceară aceluiși comitet parohial „[...] ridicarea salariului învățătorului de la 50 florini la 200 florini”⁶.

În aceeași perioadă învățătorii de la școlile confesionale unite din zona Orăștiei aveau salarii la fel de mici ca cei ortodocși. Astfel, în anul 1867, din raportul protopopului Petru Vălean către episcopia Lugojului reiese că în comuna Turdaș, deoarece existau trei confesiuni, comuna bisericească plătea un salariu de 15 florini fiecărui învățător⁷, în comuna Romos învățătorul Avram Drăgan avea un salariu de 60 de florini v.a.⁸, învățătorul din Vaidei primea un ajutor de 10 florini de la comitetul parohial⁹.

În problema salariul învățătorilor, Consistoriul arhidiecezan revine în anul 1876 prin circulara nr. 801 în care „[...] se atenționează asupra obligației salariului învățătoresc [...] de minim 200 florini v.a.”¹⁰.

În vederea „stimulării muncii învețietorilor” încă din anul 1876 documentele fondurilor arhivistice studiate menționează sistemul premierilor. Astfel, în circulara nr. 2138/1876 Consistoriul cere inspectoratelor școlare tractuale nominalizarea învățătorilor care s-au distins „[...] în pomărit, grădinărit și agronomie pentru a fi premiați conform ordinațiunei nr. 16370/1876 a Ministerului de agricultură, industrie și negoțiu”¹¹. Chestiunea salariului învățătoresc face și obiectul circularei nr. 2752/1879, prin care protopopul Nicolae Popovici este obligat ca în „[...] trei zile să raporteze despre cestiunea salarului învețietorului Nicoalae Bârseanu din Căstău”¹².

Situația salariilor învățătorilor de la școlile confesionale greco-catolice din zona Orăștiei, conform documentelor studiate, se înfățișă în anul 1882/1883 în felul următor:

Învățătorul Teodor Pupeza de la școala confesională unită din comuna Spini avea un salariu de 300 florini v.a.¹³.

Învățătorul Adam Drăgan de la școala confesională unită din comuna Romos avea un salariu de 80 florini v.a. din casa alodială, 12 florini din casa bisericească, iar de la fiecare elev primea 10 cupe de porumb și grâu¹⁴.

Învățătorii Teodor Orișian și Sofia Bria de la școala din Cugir aveau fiecare salariu de 300 florini v.a.¹⁵.

5 *Ibidem*, dos. 2/1872, f. 32.

6 *Ibidem*, dos. 2/1875, f. 1.

7 SJHAN, fond *Protopopiatul Greco-Catolic Orăștie (FPGC Orăștie)*, dos. 2/1867, f. 15.

8 *Ibidem*.

9 *Ibidem*, f. 16.

10 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 2/1876, f. 33.

11 *Ibidem*, f. 45.

12 *Ibidem*, dos. 2/1879, f. 15.

13 SJHAN, *FPGC Orăștie*, dos. 2/1883, f. 27.

14 *Ibidem*, f. 28.

15 *Ibidem*, f. 29.

În circulara Consistoriul arhidiecezan de la Sibiu cu nr. 2299 din anul 1884 se arată la punctul 5: „Sinodul arhidiecezan în sesiunea din 1883 a normat salariile învețietoresci în modul următoriu: a) în comune bisericesti până la 50 de familii cu minimum 150 de florini. b) de la 50 la 70 de familii cu minimum 200 florini. c) de la 70 la 90 familii cu minimum de 250 de florini. d) de la 90 și mai multe familii cu minimum de 300 florini, la care sunt a se computa și valorile naturaliilor (bucate, folosirea de pământuri, venituri controlate)”¹⁶.

Ca urmare a noilor reglementări și a insistenței autorităților școlare arhidiecezane și cercuale în susținerea chestiunii salariilor învățătoresci, în anul 1884 valoarea acestor salarii în Protopopiatul român ortodox Orăștie s-a ridicat la suma totală de 4435 florini v.a. pentru cei 27 de învățători¹⁷. Diferențierea salariilor învățătoresci se realiza și în funcție de încadrarea învățătorilor. Astfel, învățătorul ce va fi încadrat pe al doilea post la școala confesională din Vaidei în anul 1890, urma să fie plătit cu numai 200 florini v.a.¹⁸.

Deoarece Ministrul maghiar de culte și instrucțiune publică proiecta „[...] urcarea învețietorilor, venerabilul Sinod arhidiecezan prin concludul său nr. 75 din sesiunea anului 1892 a ordonat facerea de colecte și afară de metropolie pentru sprijinirea școalelor noastre populare în ce privesc salariile învețietoresci”, fapt întărit și de Consistoriu prin circulara sa nr. 2692/1893¹⁹.

În același an, 1893, Miropolitul Victor Mihaly de Apșa trimite o circulară către Protopopiatul greco-catolic Orăștie, prin care se anunță că în conformitate cu legea din 1893 se cere ca salariul învățătorilor să crească la valoarea de 300 florini²⁰. Circulara prevedea ca în situația în care comuna nu poate suporta aceste plăți, comitetul parohial trebuia să ceară ajutor Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, însă în acest caz exista pericolul ca școala să fie transformată în una de stat. Același lege prevedea că acolo unde ajutorul statului este mai mare de 60 de florini v.a., ministerul avea dreptul de a numi învățătorul²¹. Totodată Ministerul își rezerva dreptul de a înființa o școală de stat chiar și în comunele unde există mai multe confesiuni care cer ajutor statului sau chiar dacă există numai o școală confesională²². După această lămurire privind normele legislative legate de salariile învățătorilor, este prezentată situația acestor salarii în zona Orăștiei:

16 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 2/1884, f. 1.

17 *Ibidem*, f. 7.

18 *Ibidem*, dos. 2/1890, f. 3.

19 *Ibidem*, f. 4.

20 SJHAN, *FPGC Orăștie*, dos. 2/1893, f. 55.

21 *Ibidem*, f. 56.

22 *Ibidem*, f. 57.

La școala din Cugir primul învățător avea un salariu de 350 florini, al doilea învățător 350 de florini și al treilea învățător 300 de florini v.a.²³.

La școala confesională unită din Spini salariul învățătorului era de 300 florini v.a.²⁴.

La școala confesională din Romos salariul învățătorului era de 158 florini și 40 de crăițari, urmând să crească inițial la 242 de florini, ca pentru apoi să ajungă la 300 florini. Se menționează că în Romos este mai ușor de suportat creșterea salariului învățătorului deoarece „există și magazin alimentar”²⁵.

La Turdaș salariul învățătorului de la școala confesională unită era de 141 de florini v.a.²⁶.

În circulară Mitropolitul mai propune ca în comunele mai sărace, unde nu există altă soluție, „[...] să se ia din pământul comunei sau de la domni pământului patru-cinci iugăre de pământ care să se cultive de către popor gratis, iar veniturile obținute să se plătească salariul învețietorului”²⁷. De asemenea, se sugerează că acolo unde se poate, casele bisericesti să sprijine școlile deoarece „[...] au această posibilitate și au venituri mai mari”, iar în comunele unde există separat cantor și învățător aceste două posturi trebuie unificate cât mai repede pentru a putea suporta mai ușor plata salariului²⁸.

O importanță mare o are această reglementare salarială, reprezentată prin legea nr. 26/1893 prin care „s-au regulat salariile învețătorilor de la școlile nostre confesionale” urmată de „ordinașinea ministerială nr. 10000/2 martie 1893 care a normat punerea în practică a legii din cestiune” după care „[...] salariul unui învețatoriu ordinaru, pe lângă locuința potrivită și grădină $\frac{1}{4}$ de iuger, nu poate fi mai mic de 300 florini, al celui adjunct nu poate fi mai mic de 200 florini”, iar paragraful 2 al legii „[...] prevede pentru învețietori adause ciuncuenale de câte 50 florini care se repetează de 5 ori și pot ajunge la suma de 250 florini”²⁹, ceea ce Consistoriul de la Sibiu întărește prin circulara nr. 3686 din 19 mai 1894³⁰.

Cu toate acestea, diferențele de salarii erau încă foarte mari, de la 60 florini salariul învățătorului de la școala confesională ortodoxă din Tămășasa până la 365 florini salariul învățătorului din Căstău³¹ deși în 1895 documentele menționează că salariile învățătorilor se situează între 200 și 300 florini³².

23 *Ibidem*, f. 58.

24 *Ibidem*.

25 *Ibidem*.

26 *Ibidem*.

27 *Ibidem*, f. 59.

28 *Ibidem*.

29 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 2/1893, f. 9.

30 *Ibidem*, dos. 1/1894, f. 47.

31 *Ibidem*, f. 56.

32 *Ibidem*, dos. 1/1895, f. 1.

În problema școlarizării și în special a cvincvenalelor, Consistoriul revine cu circulara nr. 1649/1897 în care se spune: „[...] considerând că legea a intrat în vigoare în luna lui septembrie a anului 1893, învețietorii care în începutul anului școlariu 1893/1894 s-au aflat în funcțiune cu începutul anului școlariu 1898/1899 au câștigat dreptul la primul cuincenal de 50 de florini”³³, iată deci cum autoritatea școlară mitropolitană înțelegea să pună în aplicare prevederile legii nr. 26/1893, așa cum de fapt afirmase în circulara nr. 3287/1893: „[...] avem datorința pentru salvarea caracterului confesional ale școlilor noastre să recurgem la jertfele materiale extreme pentru a asigura învețietorilor dotațiunea contemplată de articolul de lege amintit”³⁴. Aceeași lege este transmisă și protopopiatelor greco-catolice din zona Orăștiei de către vicarul general Petru Pop cu rugămintea ca punerea ei în practică să se facă doar acolo unde situația materială a locuitorilor o permite, existând însă și posibilitatea obținerii de ajutoare financiare de la stat³⁵.

Tot în anul 1897 Consistoriul arhidiecezan emite „foia despre emolumentele învețătorului”, acestea fiind:

„Din mijloacele bisericeii.

De la comuna politică.

Prin repartițiune de la popor.

Din naturalii.

Din cantorat.

Ajutore de la Consistoriu arhidiecezan.

Ajutore de la stat”³⁶.

Din parcurgerea documentelor aflăm că în anul 1899 la Orăștioara de Jos salariul învățătoresc a fost de 600 de coroane, cvincvenalele de 100 de coroane³⁷, iar în anul 1900 că la Vinerea „salariile învățătoresci se solvesc foarte neregulat”³⁸. Apoi, în anul 1902, suma totală a salariilor pentru cei 57 de învățători de la școlile confesionale ortodoxe române din protopopiatul Orăștiei a fost de 32026 coroane, iar pentru cvincvenale s-au acordat 1800 coroane la 12 învățători³⁹.

Pentru anul 1901/1902, statisticile trimise către protopopiatul Orăștiei de către comitetele parohiale, preoții ca directori școlari ai școlilor confesionale unite din comunele protopopiatului ne arată că salariile se prezentau astfel: învățătorul Gheorghe Chira din Spini aveau un salariu de 800 de coroane⁴⁰, învățătorii Avram Dubleșu și Adam

33 *Ibidem*, dos. 2/1897, f. 1.

34 *Ibidem*, f. 3.

35 SJHAN, *FPGC Orăștie*, dos. 2/1897, f. 13.

36 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 2/1897, f. 7.

37 *Ibidem*, dos. 1/1901, f. 63.

38 *Ibidem*, dos. 2/1900, f. 13.

39 *Ibidem*, dos. 2/1902, f. 165.

40 SJHAN, *FPGC Orăștie*, dos. 1/1901, f. 31.

Baseraba din comuna Romoșel aveau un salariu de 300 florini fiecare⁴¹, învățătorul Ioan Rațiu din comuna Turdaș avea un salariu de 600 de coroane⁴², George Dănilă din Căstău avea un salariu de 700 de coroane⁴³, învățătorul Ioan Munteanu din Cugir avea salariul de 800 de coroane⁴⁴, învățătorul Nicolae Popovici din Mărtinești avea salariul de 400 de coroane⁴⁵, Ioan Pătruțel din Pricaz avea salariul de 600 coroane⁴⁶, Ioan Armean din Șibot avea salariul de 600 coroane⁴⁷, iar învățătorul Vasilie Basarab de la școala confesională unită din comuna Vaidei avea un salariu de 600 de coroane⁴⁸.

Dar cea mai dificilă situație s-a creat pentru școlile confesionale române din arhidieceza Transilvaniei odată cu aplicarea prevederilor Legii 27/1907. Iată ce afirmă Consistoriul în circulara sa nr. 10327/1907: „[...] comunelor noastre bisericesti ca susținătoare de școale populare li s-a creat o situație foarte grea mai ales cu privire la ridicarea salariilor învățătoresți. Dacă vom considera însă că școala are a crește pe viitorii noștri poporeni [...] între altele [...] și în spiritul bisericii străbune, atunci vom înțelege că școala este parte întregitoare a bisericii, că școala și biserica sunt pentru noi cele mai prețioase tesaure cari ne-au conservat și susținut în trecut și ne vor conserva și susține în viitor dacă le vom susține și conserva și noi, că este [...] o sfântă datorință [...] și cel mai mare interes al nostru a le susține și conserva cu orice jertfă [...] din aceste considerațiuni a purces și Consistoriul nostru mitropolitan, ca supremă autoritate școlară, când a decretat susținerea și pe viitor a școalelor noastre confesionale [...]”⁴⁹.

Iar faptul că populația era hotărâtă să-și susțină și păstreze școala, este credem o dovadă și faptul că suma salariilor pentru cei 33 de învățători de la școlile confesionale ortodoxe române din protopopiatul Orăștiei s-a ridicat în anul 1907 la suma de 240040 coroane, incluzând, de la un salariu minim de 120 de coroane până la un salariu maxim de 1280 de coroane⁵⁰ (vezi Anexa 45). Ca urmare a eforturilor depuse de autoritățile școlare bisericesti în vederea îndeplinirii prevederilor legii nr. 27/1907 privind salariile învățătoresți, în anul 1908 suma acestora în Protopopiatul român ortodox Orăștie a fost cuprinsă între limita minimă de 120 de coroane pentru învățătorul de la Tămășasa și 1500 de coroane pentru fiecare din cei patru învățători de la școala confesională capitală din Orăștie⁵¹.

41 *Ibidem*, f. 42.

42 *Ibidem*, f. 71.

43 *Ibidem*, f. 97.

44 *Ibidem*, dos. 2/1902, f. 76.

45 *Ibidem*.

46 *Ibidem*.

47 *Ibidem*.

48 *Ibidem*.

49 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 1/1907, f. 1.

50 *Ibidem*, f. 31.

51 *Ibidem*, dos. 1/1908, f. 126.

Conspectele școlare realizate de către parohi, ca directori școlari, ne furnizează informațiile necesare privind salariile învățătorilor de la școlile confesionale unite din zona Orăștiei. Astfel, în anul 1909, salariul învățătorului de la Cugir era de 700 de coroane⁵², salariul învățătorului Ioan Drăgan de la școala confesională unită din comuna Romos era de 1400 de coroane⁵³, iar învățătorul Avram Dubleșu din Romoșel câștiga un salariu de doar 800 de coroane⁵⁴. Totodată Teofil Crișian, învățătorul de la școala din Șibot avea un salariu de 1200 de coroane, în timp ce salariul învățătorului din Spini, Nicolae Todor era de 2000 de coroane⁵⁵, iar cel din Turdaș - Ioan Răduțiu, avea un salariu de 1900 de coroane⁵⁶. Ultimul conspect este cel al școlii confesionale din Vaidei, la care învățătorul Vasilie Basarab, avea un salariu de 1500 de coroane⁵⁷. Așadar, salariile învățătorilor din această perioadă variază între suma minimă de 700 de coroane și cea maximă de 2000 de coroane, a învățătorului din Spini.

După declanșarea Primului Război Mondial, prin Circulara nr. 10748/1914 Consistoriul arhidiecezan din Sibiu anunță că a hotărât „[...] prin concludul său nr. 399/1914 și în conformitate cu ordinul ministerial nr. 120000 [...] salariile învățătorilor să rămână conforme cu prevederile articolului de lege nr. 16/1913 și articolului de lege 27/1907, ca și compensațiile în natură”⁵⁸ și astfel suma salariilor cuvenite învățătorilor de la școlile confesionale ortodoxe române din protopopiatul Orăștie a fost în anul 1914 de 48766 coroane⁵⁹, iar în anul 1916 aceasta a fost de 50840 coroane pentru cei 34 de învățători de la aceleași școli⁶⁰.

În anul 1917 valoarea aceluiași salarii s-a ridicat la suma de 150840 coroane⁶¹, aceasta pentru că așa după cum anunță Consistoriul arhidiecezan prin circulara sa nr. 8084/1917 „[...] corpurile legiuitoare ale țării prin votarea articolului de lege nr. 9/1917 au sanată îndreptățită nemulțumire a învățătorimii noastre [...] prevăzându-se dispozițiunile referitoare la ameliorarea situațiunii materiale a învățătorilor confesionali. Reformând articolul de lege 35/1912 referitor la votarea de adaose familiare pentru funcționarii de stat, îi extinde puterea și asupra învățătorilor confesionali [...] cu subvenție de stat conform articolului de lege nr. 27/1907 referitor la adaose”⁶², de asemenea Consistoriul menține

52 SJHAN, *FPGC Orăștie*, dos. 43.

53 *Ibidem*, f. 22.

54 *Ibidem*, f. 25.

55 *Ibidem*, f. 45.

56 *Ibidem*, f. 39.

57 *Ibidem*, f. 34-35.

58 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 2/1914, f. 21

59 *Ibidem*, f. 34.

60 *Ibidem*, dos. 2/1917, f. 1.

61 *Ibidem*, f. 160.

62 *Ibidem*, f. 104.

încă prevederile salariale învățătoresți cuprinse la capitolul VI al „Regulamnetului pentru organizarea învățământului în școlile populare” din anul 1909⁶³.

Din păcate, în ceea ce privește salarizarea învățătorilor din școlile confesionale unite din zona Orăștiei după izbucnirea Primului Război Mondial, informațiile păstrate de documentele cercetate sunt foarte puține și răzlețe, ducându-ne în imposibilitatea de a realiza o statistică a valorilor salariale din ultima parte a perioadei cercetate. Așadar, în conspectul realizat în comuna Mărtinești în anul 1917 apare că salariul învățătorului era de 700 de coroane⁶⁴, iar cel al învățătorului Ioan Drăgan din comuna Romos era de 2000 de coroane⁶⁵. În același timp salariul învățătorului Nicolae Todor din Spini era de 800 de coroane⁶⁶, iar cel al lui Ioan Fleșeriu, învățător la școala confesională unită din comuna Turdaș era în valoare de 1200 de coroane⁶⁷. În anul 1918, „instrumentul dotațional” al învățătorului din comuna Romos cuprindea următoarele:

„Salarul începător legal în bani care se plătesc lunar din cassa bisericeii – 1200 coroane.
Un sfertar de lemne.

Locuință gratuită, 2 chilii, cămară pentru lemne și pivniță.

Pausal de cancelarie – 10 coroane.

Pausal de călătorie pentru ședințele reuniunii învățătorilor.

Eventualul plus de salariu tot din cassa bisericeii”⁶⁸.

Multe, însă, sunt cazurile în care învățătorii mobilizați primesc ajutor de război, cum este și cazul învățătorului Ioan Drăgan de la școala confesională greco-catolică din comuna Romos, care în anul 1916 obține prin ordin ministerial un ajutor de război de 600 de coroane⁶⁹.

O anumită preocupare și grijă a autorităților școlare centrale s-a putut constata și față de problema asigurării traiului învățătorilor la bătrânețe. Ca urmare și continuând legislația autorităților politice, și anume legea nr. 32/1875 privitoare la pensionarea învățătorilor, în anul 1879 Consistoriul arhidiecezan emite primele documente referitoare la asigurarea pensiilor pentru învățători. Astfel, circulara consistorială nr. 703/1879 constată „[...] greutatea comunei bisericești Orăștie pentru plata către stat a tacselor necesare fondului pentru plata pensiei învățătoresci” în condițiile în care aceasta susține școlile confesionale „[...] ear învețietorii sunt scutiți de tace”⁷⁰.

63 *Regulamentul pentru organizarea învățământului în școlile populare*, 1909, p. 14-19.

64 SJHAN, *FPGC Orăștie*, dos. 2/1917, f. 46.

65 *Ibidem*, f. 40.

66 *Ibidem*, f. 48.

67 *Ibidem*, f. 50.

68 SJHAN, *Parohia greco-catolică Romos*, dos. 1/1918, f. 14.

69 SJHAN, *FPGC Orăștie*, dos. 2/1916, f. 58.

70 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 2/1879, f. 11.

Într-o altă circulară, ea cu nr. 1505/1879 Consistoriul transmite districtelor sale școlare ordinul nr. 13266 al Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică în care se arată că „[...] preoții care funcționează ca învețători nu pot fi pensionați și sunt scutiți de taxe pentru pensie, însă nu sunt scutite și comunele bisericesti”⁷¹.

În anul 1890 învățătorului de la școala confesională unită din comuna Romos îi este refuzată cererea de pensionare de către protopopul Orăștiei, Nicolae Nestor care declara că „despre pensionarea lui nu poate fi vorba mai înainte de ce pentru docintele de la școla de acolo nu va fi asigurat prin instrumentu dotaționalu un salariu de cel puțin de 200 de florini anual”⁷². Protopopul cere rezolvarea problemei salariului învățătorului cât mai repede posibil, pentru ca cererea acestuia de pensionare să fie acceptată.

Legislația sistemului de pensii pentru învățători a fost completată cu articolul de lege 43/1891 „[...] care a modificat în punctele esențiale articolul de lege 32 din 1875, impunând învețietorilor și comunelor bisericesti sarcini noue. În baza acestui articol de lege din 1891, având în vedere obligamentul impus biserecei nostre [...] și specialele interese ale învețietorilor, Consistoriul arhidieceșan a aflat cu cale a dispune: prin paragraful 10 al provocatului articol de lege după fiecare elev care cercetează școla trebuie se se încaseze câte 15 creițari ca emolumente pentru fondul de pensie învățătoresc al statului”⁷³.

De fapt, prevederile legii nr. 43/1891 aveau să fie reafirmate și întărite prin ordinul ministrului maghiar de culte și instrucțiune publică nr. 8376/1893 care cere ca aplicarea paragrafului 10 al legii, deci „[...] colectarea celor 15 creițari se se administreze numai de la acei elevi [...] al căror învețietoru [...] e primit în fondul de pensii învățătoresc al statului”, fond în care urmau să fie înscriși și „[...] candidați la preoție care sunt cualificați special și pentru cariera de învețători în școlele elementare”⁷⁴. Aceste prevederi au fost confirmate și de Consistoriu prin circulara sa nr. 2257/1893⁷⁵.

Prin circulara nr. 3954/1893, Consistoriul atrage atenția asupra ordinului ministrului de culte și instrucțiune publică, cu nr. 2975/1893, prin care acesta pune la îndoială veridicitatea datelor statistice comunicate de organele bisericesti subalterne „[...] spre a induce prin guvern eroare la asigurarea pe seama învețietorilor a unei pensii preste suma ce după dreptate le-ar compete”⁷⁶.

Despre chestiunea pensiei învățătoresți, documentele fondurilor arhivistice din zona Orăștiei cercetate ne-au relevat puține informații, așa încât abia în timpul războiului mondial am mai găsit unele referiri. Prin circulara nr. 9884/1914 Consistoriul care se

71 *Ibidem*, f. 33.

72 SJHAN, *Parohia greco-catolică Romos*, dos. 1/1890, f. 25.

73 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 2/1892, f. 12.

74 *Ibidem*, dos. 2/1893, f. 1.

75 *Ibidem*.

76 *Ibidem*, f. 4.

preocupa în continuare de asigurarea la bătrânețe a vieții învățătorilor, reamintește sursele de constituire a fondului de pensie. Acest fond care fusese instituit conform articolului de lege nr. 32/1875 și la care învățătorii trebuiau să contribuie cu 5% din salariu, cu 50% din suma cu care li se urcă salariul, cu 2% taxa anuală din salariu și 2% la intrarea în pensie⁷⁷.

În anul 1915 învățătorul de la școala confesională greco-catolică din comuna Romos adresează o nouă cerere de pensionare către protopopiat, motivând cererea sa: „[...] nu numai bătrânețea (65 de ani) ar fi motivul dar și regulile și legia pedagogică mă lasă de lături de a funcționa de docente”⁷⁸, deoarece învățătorul ajunsese la vârsta de 65 de ani. Din păcate documentele vremii nu ne furnizează și modalitatea în care s-a rezolvat cererea învățătorului din Romos.

Din studiul documentelor am aflat și un caz de pensionare. Este vorba de învățătoarea Maria Racolța din Orăștie, care prin adresa nr. 8827/1915 este rugată de Consistoriul arhidiecezan din Sibiu „[...] a se restitui în postu avut [...] și să înainteze din nou cererea de pensie”⁷⁹.

RENUMERATION AND RETIREMENT OF TEACHERS IN THE ORĂȘTIE AREA (1868-1918)

- Abstract -

This article is part of a broader range of religious concerns of the Romanian education in the Orăștie area during the Austro-Hungarian Dual Monarchy and it aims to highlight some aspects of the educational process in the space and time mentioned above, namely those related to remuneration and retirement of the teachers who taught in such schools. Please note that this period of education in Transylvania and in the county of Hunedoara goes through several stages, more or less favorable to its development.

During the Austro-Hungarian Dual Monarchy, as well as in the previous historical periods, church communities, inhabited by an overwhelming Romanian majority, faced great difficulties, that being reflected in the teachers' salaries. We believe that this poor financial condition led to differences in wages and to the irregularity with which some teachers got their salaries, which caused dissatisfaction of some teachers and even a state of animosity between them and the religious communities. The pay problem was also one of the main reasons used by the Hungarian political authorities to threaten Romanian religious schools to their transformation into municipal or state schools, where the main language of instruction was Hungarian, while the Romanian language was distributed a minimum number of hours. However, when studying the documentary funds, we did not encounter such situations until in the last months of the Austro-Hungarian Dual Monarchy and only in exceptional circumstances, a plausible explanation of this fact being the religious communities that supported these schools and the political attack of the denominational schools and central and local religious authorities.

77 *Ibidem*, dos. 2/1915, f. 2.

78 SJHAN, *FPGC Orăștie*, dos. 2/1915, f. 7.

79 SJHAN, *FPRO Orăștie*, dos. 2/1915, f. 22.